

דפים יד – טו

כו. מה דין האבל המנודה והמצורע באופנים ובהלכות דלהלן?

- א. ברגל.
- ב. תספורת.
- ג. עטיפת הראש.
- ד. הנחת תפלין.
- ה. שאילת שלום.
- ו. דברי תורה.
- ז. תכבוסת.
- ח. קריעה.
- ט. כפיית המטה.
- י. עשיית מלאכה.
- יא. רחיצה וסיכה.
- יב. נעילת הסנדל.
- יג. תשמיש המטה.
- יד. שילוח קרבנותיו להקרבה.

א. אבל אינו נוהג אבילותו ברגל, בין אם חלה עליו האבילות מעיקרא, שעשה דרבים של ושמחת בחגך דוחה עשה דיחיד, ובין אם אבילות של עכשיו היא – לא יבוא עשה דיחיד וידחה עשה דרבים.

א. חלה האבילות בתוך הרגל [שאינן הרגל מבטל שבעה], נוהג ברגל אבילות רק בדברים שבצנעה (תוס', עפ"י כתובות ד). ויש אומרים שאין אבילות ברגל כל עיקר (רמב"ם ועוד).

ולענין תלמוד תורה, כתבו כמה אחרונים שמותר לאבל ללמוד ברגל, שאז הוא זמן שמחה (ע' פתחי תשובה שפד סק"א שצט סק"א – בשם החכם-צבי וד-אש. ובמגן אברהם (תקמח סק"ה) נראה לכאורה לאסור. ופירש באגרות משה (יו"ד ח"ד ס,ד) שכוונתו רק על קריאת פסוקים שלא בעיון, ובוה יש להחמיר כמותו אבל לימוד מקרא בעיון וכן לימוד משנה וגמרא והלכה – מותר. ובשם הגרש"ז אייערבך מובא (בשמירת שבת כהלכתה ח"ב סה הערה קעה) שהמנהג להקל).

ב. מת ביום-טוב אחרון של הרגל, ביום טוב שני של גלויות – נחלקו הדעות האם אבילות דוחה יום-טוב שני שאינו אלא מדרבנן (כן דעת הרי"ף ובה"ג. ואפילו קריעה – כתב הראב"ד (בתשובה ריא) שקורע, ואפילו ביום קבורה שאינו יום מיתה. והנמוקי-יוסף כתב להסתפק לענין קריעה ביו"ט שני של גלויות), אם לאו (לפי שאבילות יום ראשון גם היא דרבנן – כן דעת רבנו תם, רא"ש. ועתוס' כד: ד"ה דבי). בשלחן ערוך (באו"ח תקמח, יג וביו"ד שעט, יג) פסק כדעה ראשונה, אך הביא (ביו"ד שם) שהמנהג כדעה אחרונה, שאין נוהגים אבילות. וכן נקט הרמ"א (שם) שאין נוהגים אבילות ביו"ט שני, שאף יום ראשון דרבנן (שם וע' גם באו"ח תרצו, ד).

מנודה; רב יוסף הביא להוכיח מהתוספתא שנוהג נידויו ברגל. ואביי דחה ראייתו וסבר אביי להוכיח שהמנודה אינו נוהג נידויו ברגל. ורבא דחה הוכחתו.

לפרש"י, דברי אביי נדחו בגמרא ושבה ראיית רב יוסף למקומה. וכן פסקו הרא"ש והנמוקי-יוסף [ואף אין נמנעים מלנדותו ברגל. רא"ש ונמו"י עפ"י הגמרא]. ואילו לפרוש התוס' ההוכחה שהביא רב יוסף אינה עומדת למסקנא.

מצורע; הוכיח רבא (מכהן גדול) שנוהג צרעתו ברגל (לישב מחוץ למחנה ולהאסר בגילוח. רש"י).

ב. האבל אסור בתספורת (מכך שאמר הקב"ה לאהרן ולבניו ראשיכם אל תפרעו מכלל שאחרים אסורים). וכן מנודה ומצורע אסורים מלספר.

בתוס' נסתפקו שמא רבי עקיבא חולק וסובר ש'פריעה' האמורה באבל ובמצורע איננה גידול שער אלא גילוי הראש. ואולם יש לומר שאף אם רבי עקיבא חולק בפירוש הכתוב, מדרבנן מודה שאסור מלספר (עפ"י שפת אמת).

ג. אבל חייב בעטיפת הראש (מדאמר רחמנא ליחזקאל ולא תעטה על שפם – מכלל ששאר אבלים חייבים). לדברי שמואל (כד.) כל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה. רב נחמן הראה עטיפת ישמעלים, עד גומות שבלחי, למטה מפיו. ואילו רב סובר שאף עטיפה שאינה כעטיפת ישמעלים הרי זו עטיפה (שם). ומסתמא הלכה כרב. תוס' שם).

כתבו ראשונים (עפ"י אבל רבתי): כשבאים רבים לנחם את האבל מגלה ראשו לכבוד הרבים. כתבו התוס' (כא) שאין נוהגים עתה במקומינו בעטיפה. וכ"כ הרמ"א (יו"ד שפו) שכן המנהג פשוט ואין להחמיר ולשנות במה שלא נהגו אבותינו [מפני שמביא לידי שחוק גדול מהעכו"ם ועבדים ושפחות שבינינו. תוס'; ש"ך], אבל יש לנהוג בעטיפה קצת, דהיינו למשוך הכובע למטה לפני העינים (ש"ך). ובערוך השלחן כתב שנכון לאבל לבלי להסיר הכובע מראשו כל שבעה ולישב באופן זה אם אפשר לו. ובקהילות תימן נהגו בעטיפה עד לזמננו זה.

מנודה; רב יוסף הוכיח שחייב בעטיפה, ואביי דחה הראיה. הלכך מנודה אינו חייב בעטיפת הראש (רי"ף, רא"ש). וצ"ב בדברי הנמוקי-יוסף שבתחילה כתב שהמסקנא לאסור, ובהמשך דבריו הביא דברי הרי"ף להקל. המצורע חייב בעטיפת הראש (ועל שפם יעטה). ולרבי עקיבא, המצורע צריך שיהא ראשו מגולה מכומתה וסודר. הרמב"ם לא הזכיר בהלכותיו איסור כומתה וסודר. ומשמע שאין הלכה כרבי עקיבא (ע' שפת אמת).

ד. אבל אסור להניח תפלין (פארך חבוש עליך – מכלל דכו"ע אסורים). ודוקא ביום הראשון שאז עיקר המיררות. ויש דעה בגמרא שאף ביום השני אינו מניח – ע' פרטים נוספים להלן כא. במנודה נסתפקו ועלה ב'תיקו'. וכן במצורע רצו להוכיח שאסור, ודחו. הרי"ף כתב שכל 'תיקו' שבכאן לקולא, ואם כן אין המנודה אסור בתפלין, וממילא חייב הוא להניחן. ואולם דעת העיטור לאסור. וכן פסק השלחן-ערוך (או"ח לה"ג) שמנודה ומצורע אסורים להניח תפלין, אבל הש"ך (שלה"ב) ועוד אחרונים פסקו שחייבים. וכתב הפרי-מגדים להניח ללא ברכה. אבל מבאור הגר"א משמע שצריכים גם לברך (מובא במשנ"ב סו"י לה. ו"א שאף הב"י חזר בו ביו"ד שלד – ע"ע בנין ציון ח"ב קלב; מאור ישראל).

ה. אבל אסור בשאילת שלום (האנק דם). רב יוסף רצה להוכיח שהוא הדין למנודה, ואביי דחה הראיה. המצורע אסור (ועל שפם יעטה – שיהו שפתותיו מדובקות זו בזו). א. הנמוקי-יוסף כתב שהמסקנא לאסור מנודה בשאילת שלום. ב. מכך שהסתפקו בגמרא בשאילת שלום במנודה, משמע שיותר לדבר עמו (וכן יש להוכיח מלהלן יז. ראשונים; תוס' סנהדרין ח.).

ו. האבל אסור בדברי תורה (האנק דם). א. נחלקו הדעות האם מותר לקרוא בפורעניות שבירמיה ובמגילת איכה וכד' (עתוס' להלן כא). ומסקנת הפוסקים להתיר, וידלג פסוקי נחמה. וכן מותר ללמוד בהלכות אבלות בפשוטם של דברים. וכן לומד ספרי מוסר ויראה להתעורר בתשובה שלימה (ע' מאירי להלן כא, ועוד). ויש לשמוע מדברי הריטב"א, שלימוד בדברים הרעים [באבל ובתשעה באב] אינו אלא התר אך לא משום חובת תלמוד תורה (עפ"י מנחת שלמה ח"ב צה, ג. וע"ש צו, ט ובשו"ת יביע אומר ח"ב יו"ד כו ובמאור ישראל להלן כא). ובירושלמי (ה"ה) אמרו: אבל שונה במקום שאין רגיל לשנות, שאין זה שמחה (הגהות אשר"י, מאו"ז). ב. אין חילוק לענין לימוד האבל בין דיבור להרהור שהרי עיקר השמחה הוא מן הרהור, ואם יקרא אדם כל היום ולא יבין מה שמחה היא לו (עפ"י שו"ת מהרי"ל רא"ב). מי שהרבים צריכים להוראותיו וללימודיו – להלן כא. המנודה שונה ושונים לו. מותרם, בתרם, לאחר ששים ימי גידוי. ויש מחמירים לאחר שלשים יום שיהא כמותרם. ערש"י והגהות אשר"י לא שונה ולא שונים לו, אבל שונה הוא לעצמו שלא יפסיק את לימודו. המצורע מותר בדברי תורה כרגיל (שלא נאסר אלא לבעל קרי מתקנת עזרא, משום אימה ויראה).

שאלות ותשובות לסיכום מסכת מועד קטן

כתבו ראשונים שאין לאבל להרבות בדברים שהמרבה בדברים נראה כמי ששכח צערו ואינו נראה כאבל (עפ"י שבלי הלקט הל' שמחות [וערא"ש סוכה פ"ב ז]. ואין רחוק מן הפשט לפרש 'האנק דום' על דיבורים בעלמא וכמו 'ידם אהרן', אם כי מדינא לא נאסר אלא שאילת שלום ודברי תורה).

ז. אבל אסור בתכבוסת... ויאמר אליה התאבלי נא ולבשי נא בגדי אבל ואל תסוכי שמן והיית כאשה זה ימים רבים מתאבלת על מת). והוא הדין למנוחה ולמצורע.
גם כשיש לו בגדים מכובסים אסור ללבוש, ואין חילוק אם יש לו חלוקים הרבה או יש לו רק אחד (עפ"י תוס' יח. ד"ה אע"ג).
ע"ע להלן כג.

ח. אבל חייב בקריעה (מדקאמר רחמנא לבני אהרן לא תפרמו).
מנוחה – ספק (ולקולא. רי"ף).
ורבי אליעזר (בב"מ נט:): קרע בגדיו. ושמא היה מחמיר על עצמו, או היה מסופק כשם שאנו מסופקים, ולכן קרע (עפ"י תוס').
מצורע חייב (בגדיו יהיו פרמים).
המנוחה-חינוך (קעא, ב) כתב לשמוע מלשון הרמב"ם שהמצורע אינו חייב לקרוע כאבל אלא דיו בלבישת בגדים קרועים (וכן צידד לפרש בשפת אמת כאן, ע"ש). ויש חולקים (ע' הגהות ארץ צבי על מצבת משה כאן).

ט. אבל חייב בכפיית המטה (דמות דיוקני נתתי בהם ובעונותיהם הפכתיה – כפו מטותיהם עליה).
עכשיו לא נהגו בכפיית המטה מפני שיאמרו העכו"ם שהוא מכשפות. ועוד שאין המטות שלנו עשויות כמטות שלהן כדי שיהא ניכרת בהם הכפייה (עפ"י תוס' כא. סמ"ג ועוד; שלהן ערוך יו"ד שפז, ב).
יש נוהגים להפוך הכר והכסת (עב"י; רעק"א). ויש נוהגים להפוך מטתו של הנפטר או לכסותה (עפ"י מעבר יבק ועוד).
מנוחה ומצורע – תיקו.
כל 'תיקו' שבענינו – לקולא (רי"ף בהלכותיו ובשו"ת ח"א רצא. וכ"מ ברמב"ם; שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן רסג).

י. אבל אסור בעשיית מלאכה (והפכתי תגיכם לאבל. ומדרבנן הוא – כדלעיל יא), אבל מנוחה מותר. ובמצורע נסתפקו.
ע"ע להלן כא).

יא. אבל אסור ברחיצה ובסיכה (ואל תסוכי בשמן. ורחיצה בכלל סיכה שנאמר ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו. רש"י). והמנוחה – רב יוסף הביא להוכיח שאסור, ודחו הוכחתו (ולא נפשט הדבר. רא"ש). וכן במצורע נסתפקו.
האבל אסור ברחיצת כל גופו אפילו בצונן. ופניו ידיו ורגליו – בחמין ולא בצונן (עפ"י תענית יג, ע"ש; רי"ף יג. ועוד). ורחיצה לרפואה כגון יולדת, וכן רחיצה להעברת לכלוך שאינה

רחיצת תענוג, או מי שהוא אסטניס – מותר (עפ"י רא"ש ועוד. ומטעם זה מותר לאלב לצחצח שיניו. כן מובא בסו"ס פני ברוך בשם גדולי הוראה).
סיכה כלשהו אסורה, ואם להעביר הזוהמה – מותר (שם).

יב. אבל אסור בנעילת הסנדל (ונעליך תשים ברגליך – מכלל דכולי עלמא אסורים).

במנודה – רב יוסף הביא להוכיח לאסור, ודחו.

רבי אליעזר נהג איסור בדבר (ב"מ נט), ואפשר שהחמיר על עצמו או משום שהיה מסופק בדבר כשם שאנו מסופקים (תוס'). ויש שנקטו לחומרא (ראב"ד, ערא"ש ונמו"י; שו"ת הרשב"א תקע; ריטב"א תענית יג; טור יו"ד שלד. וע"ע: שו"ת המיוחסות לרמב"ן רסג; שו"ת הריב"ש קעג).

במצורע – תיקו.

מדברי הברייתא שהביאו בגמרא יוצא שהמנודה ודאי אסור או בנעילת הסנדל או ברחיצה [ואפשר בשניהם] אלא שאין מוכח איזה מהם (עפ"י תוס'. וע' בגליון הש"ס ובשפת אמת וחדושים ובאורים).

יג. אבל אסור בתשמיש המטה (וינחם דוד את בת שבע אשתו ויבא אליה...). [מעשה באחד ששימש מטתו בימי אבלו ושמתו חזירים את גוייתו. להלן כד. ע"ש].

א. שאר הרחקות מותרות, אבל אין להם לישן בקירוב בשר (עפ"י רא"ש וש"פ. וע"ש בהגהות אשר"י להלן לו). ומשום הרחקה נכון להרחיק שלא לישן עמה במטה אחת אפילו הוא בבגדו והיא בבגדה (יו"ד שפג).

ב. יש אומרים שאף על פי שמקצת היום ככולו, אין לאלב לשמש מיטתו ביום השביעי עד ליל שמיני (עפ"י ספר חסידים רמ; שו"ת מהר"ם מרוטנבורג, פראג תקמט). ויש אומרים שאין זה איסור מדינא אלא משנת חסידים. ויש מי שהתיר בשעת הדחק אף לאחר מקצת ליל שביעי (ע' מצבת משה, ו; מאור ישראל להלן כד).

במנודה; רב יוסף סבר להשוות מנודה בידי אדם למנודה לשמים כישראל במדבר, ולהתיר. ואביי דחה הוכחתו שמא מנודה לשמים קל יותר.

ע' בפירוש בעל הטורים על התורה (וזאת הברכה לג, כד) שנקט שמנודה אסור בתשמיש.

מצורע בימי ספורו אסור בתשמיש המטה. בימי חלוטו – מחלוקת תנאים (כדלעיל ז).

א. הרמב"ם (טומאת צרעת י, ו) פסק שמותר.

ב. מצורע מוסגר – לרש"י אסור בתשמיש. ותוס' ועוד חולקים וסוברים שדינו כמצורע מוחלט.

ג. מצורעת מותרת בתשמיש אף בימי ספורה (ע' כריתות ח: רמב"ם טומאת צרעת יא, א).

יד. אבל אינו משלח קרבנותיו (שלמים – בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא אונן).

א. הרמב"ם (ביאת מקדש ב, יא) כתב שאבל אינו משלח קרבנותיו כל שבעה. ומשמע מסידור דבריו שהוא מדאוריתא ואף בדיעבד לא הורצה. וצריך עיון הלא מהתורה אין אבילות נוהגת אלא יום אחד (עפ"י מנחת חינוך רסד, ל).

ב. מוכח מדברי רש"י שברגל משלח האבל את קרבנותיו, וכן כהן גדול משלח קרבנותיו כל השנה (עפ"י מנחת חינוך רסד, ל. ותמה על השמטת הרמב"ם דין זה. ובמקום אחר (תצ, ח) נסתפק המנ"ח כשנעשה אבל בליל יו"ט הראשון, אם ראוי לקרבן ראייה אם לאו. וע"ע). ואולם אכילת קדשים אסורה לאונן אף ביום

שאלות ותשובות לסיכום מסכת מועד קטן

טוב (עפ"י רש"י זבחים ק; תורת האדם לרמב"ן. וכן הוכיח המשנה-למלך (אבל ג) מיומא יד וכן השעה"מ (מעה"ק ג,ג) וערוך לגר (יבמות ע) מפסחים צב). ויש מתירים (כן מבואר בתורי"ד כאן וכן בריטב"א. וע' אור שמח ביאת מקדש ב; שו"ת בנין ציון ח"ב קכו; זכר יצחק מג-מד; מנחת שלמה ח"ב צב).
ג. יש אומרים שקרבנות הבאים על חטא כחטאת וכאשם, האבל משלח קרבנותיו, שלא יהא עומד בחטאו ומחוסר כפרה (מובא בריטב"א).

מנודה; לדעת רב יוסף יש להוכיח מישראל במדבר שהיו מנודים ושלחו קרבנותיהם. ואביי דחה שמא מנודה לשמים קל יותר.
ובמצורע, הוכיחו מדברי רבי שמעון שאינו משלח קרבנותיו (וביום באו... יקריב).
שילוח קרבנות בשאר טמאים – ע' בפסחים סב.

דין מי שמת בנידויו ועוד בדיני נידוי – ע' בברכות יט.

דף טז

כז. א. כיצד מנדים ומחרימים?

ב. מהו משך זמן הנידוי והנזיפה?

ג. שלשה שנידו, האם צריכים הם עצמם להתיר או אפשר באחרים? ומה הדין כשמת אחד מן המנודים?

ד. מה דינם של המנודה לרב / לתלמיד / לעירו / לעיר אחרת / לנשיא / לכל ישראל?

א. מי שנתחייב נידוי, משגרים אליו שליח בית דין ומזמינים אותו לדון (וישלח משה לקרא לדתן ולאבירם בני אליאב) לפני אדם גדול (ויאמר משה אל קרח אתה וכל עדתך היו לפני ה'. לא אמר 'לפנינו' – מכאן שאם יש גדול מומחה צריכים לחלוק לו כבוד ולהזמין בשם המומחה), 'אתה ופלוני' (אתה והם ואהרן) 'בזמן פלוני' (מחר). וקובעים לו זמן נוסף (שאם לא בא בראשון יהא לו זמן אחר (רש"י). קראו שם, פרעה מלך מצרים שאון העביר המועד). ואם נוהג בהפקרות וחוצפה בשליח בית דין, ובא השליח ואמר – אינו כלשון הרע (העיני האנשים ההם תנקר – ואם לא שהשליח אמרו למשה לא היה יודע. והשליח נאמן על הבית-דין לנדות על פיו. ב"ק קיב; רי"ף).

וכשבא לנדות, צריך השליח לומר דעת פלוני הרב לנדותך (אורו מרוז אמר מלאך ה'. שאם לא אמר כן אין להאשים את זה שלא חש לדבריו, כי סובר שהשליח מדעתו אמר. נמוקי יוסף). ומחרימים אותו (אם ירצו בית דין להחמיר עליו עוד. יו"ד שלה, ח) בארירה (אורו ארור). ומחרימים גם את האוכל והשותה עמו ואת היושב בד' אמותיו (ארו ארור י' ש ב י ה).

זה דוקא אם ראו בית דין קושי האיסור והעבירה, ואין היושב והאוכל עמו מנודה ממילא אלא אם כ"ד נידוהו בפירוש (עפ"י רא"ש; יו"ד שם ט. וע' גם בשו"ת הרי"ף ח"א רפא). אשתו ובניו מותרים להיות עמו (עפ"י סמ"ג; ראב"ד; ריטב"א; רא"ש; שו"ת הרשב"א ח"ד רטז ובמיוחסות לרמב"ן רסו).

ומפרטים את חטאו בצייבור (כי לא באו לעזרת ה'. ואמר עולא: בארבע מאות שופרות החרים ברק לרזו). והרשות ביד בית דין להפקיר נכסיו (וכל אשר לא יבא לשלשת הימים כעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה) ולרבי עמו ולקללו, להכותו ולתלוש שערו ולהשביעו ולכפותו ולאסרו לעשות הרדפה (רש"י: לנדותו מיד כשאינו מציית לדין. וגאון פירש: קשירת קנים וחבישתו ביניהם, שלא יעמוד בבית האסורין בריוח (מובא ברא"ש). וברמב"ם (סנהדרין כד, ט) נראה שמפרש: דחיפה וסחיבה על הארץ (מ"מ. וע"ע בערוך ונמו"י). ואריב עמם ואקללם ואכה מהם אנשים ואמרטם ואשביעם באלקים...; הן למות הן לשרשי הן לענש נכסין ולאסורין).

רעט